

ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНІСТЬ У ТВОРЧІЙ ПРАКТИЦІ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПОЕТІВ: КІЛЬКА СПОСТЕРЕЖЕНЬ

Просалова Віра Андріївна

д. філол. н., професор
Донецький національний університет
імені Василя Стуса
м. Вінниця, Україна

Вступ/ Introductions. У сфері зацікавлень сучасних українських поетів лишається творчість класиків української літератури: Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Павла Тичини, Максима Рильського, Володимира Сосюри та інших авторів. Особливо багато поетичних рефлексій викликає життя і творчість Тараса Шевченка, який міцно увійшов у свідомість багатьох поколінь українців.

Сучасні українські поети продовжують започатковану футуристами традицію десакралізації Кобзаря, залучають його до своїх уявних співрозмовників, пишуть йому листи, реагують на життєві перипетії долі, цитують і трансформують його висловлювання відповідно до потреб свого часу та авторського задуму. Шевченків інтертекст у ліриці українських поетів представлений особливо яскраво і дає багатий емпіричний матеріал для спостережень.

Мета статті/ Aim. Мета цієї студії – окреслити коло сучасних українських поетів, які активно звертаються до життєвого і творчого шляху Кобзаря, визначити найчастіше засвоєвані твори та функціональне навантаження інтертекстуальних елементів у віршах таких авторів, як Олександр Ірванець, Віктор Неборак і Вадим Карпенко. Свідомо обмежуємо коло спостережень кількома авторами, адже охопити увесь спектр міжтекстових зв'язків досить складно, навіть, якщо вони стосуються одного літератора, тому для зіставлення залучаємо лише найпоказовіші в зазначеному

аспекті вірші, що дозволять виявити характерні для творчої практики сучасних поетів тенденції засвоєння Шевченкового слова.

Матеріали і методи дослідження/ Materials and methods.

Сучасних українських поетів єднає свідомо тематизація міжтекстової взаємодії, необхідна їм для того, щоб привернути увагу до своїх віршів. Різноманітність і непередбачуваність творчої практики літераторів наочно демонструє трансформаційні аспекти інтертексту, що, на думку Георгія Косикова, виникає не як механічне поєднання, а як «активно перероблена структура», відмінна від джерела.

Актуальність цієї студії зумовлена потребою глибшого, ніж досі, осмислення літературної практики поетів-постмодерністів, які вдаються до нагромадження явних і прихованих цитат, ремінісценцій, інтертекстуальної гри з читачем, який у процесі читання мусить розгадувати численні алюзії, імпліцитні покликання на твори інших письменників, що у процесі взаємодії зазнають трансформації, а тому нелегко розпізнаються в новому літературному контексті. Читач тепер услід за автором сприймає текст у його діалогічній співвіднесеності з іншими, розшифровує закодовані автором-творцем смисли. Від читацької компетенції тепер залежить глибина виявлення міжтекстових зв'язків. Для зіставлення віршів трьох українських поетів – Олександра Ірванця, Віктора Неборака та Вадима Карпенка – застосовуємо інтертекстуальний підхід, це дозволить виявити функціональне навантаження міжтекстових компонентів у віршах цих авторів.

Результати й обговорення/ Results and discussion.

Олександр Ірванець і Віктор Неборак, які разом з Юрієм Андруховичем у 1985 році у Львові створили літературну групу «Бу-Ба-Бу», зізнавалися: «Ми не мали чітко сформульованого маніфесту, наш маніфест таїться в нашій назві. Бурлеск, балаган, буфонада – цим все сказано...» («Бу-Ба-Бу» 2007, с. 21). Налаштовані на творчий пошук, перечитування попередників, іронію та самоіронію, автори виступили проти фетишизації Шевченка, подаючи його образ переважно в побутовому, навіть зниженому плані. Що ж до себе чи своїх

побратимів, то автори не шкодували похвал: «І робиться зрозумілим, як із радянського (у гарному сенсі) романтичного поета з властивою та органічною в тій системі «прямою» риторикою, каламбурними прийомами і студійними («красивими») образами виходить іронічний стилізатор, а потім – не стану вигадувати зайвих визначень – просто єдиний у своєму роді поет Ірванець. Як і належить справжньому поету, він робить свої вірші з себе, з особистої та спільної пам'яті, з минулого, яким би воно не було» (Булкіна І. 2013, с. 173). Поети не просто перечитують чужі тексти, а й перетворюють, переінакшують їх для реалізації власних задумів.

У «Листі до Т. Г. Шевченка, українського письменника, революціонера й демократа» (1991) Олександр Ірванець обіграв семантику прізвищ тих жінок, яких знав Шевченко. Йдеться про княжну Варвару Рєпніну та кріпачку Ликеру Полусмакову, з якою Тарас Григорович збирався пов'язати своє життя, однак його сподівання на це виявилися марними, адже наречена після заручин несподівано втекла:

Якась вона, Тарасе Григоровичу,

Ця наша жизнь невкусна –

Суцільні тобі Рєпніни

Та Полусмакови (Ірванець О. 2013, с. 59).

Формою множини акцентовано знаковість жіночих постатей, що викликають у реципієнта не дуже приємні смакові асоціації, зумовлені як відсутністю взаємних почуттів, так і походженням прізвищ цих жінок. Наприклад, прізвище Варвари Рєпніної, яка б хотіла бачити Шевченка завжди «великим», походить від слова «ріпа», що асоціюється з її специфічним смаком.

Олександр Ірванець також вдається до переписування Шевченка. Так, скажімо, на основі двох творів – «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм дружнєє посланіє» та «До Основ'яненка» – він написав «Українсько-німецький розмовник» (1999). Порівняймо ці твори: «Німець скаже: «Ви моголи». / «Моголи! Моголи!»/ Золотого Тамерлана / Онучата голі. / Німець скаже: «Ви слов'яни». / «Слов'яни! Слов'яни!» / Славних прадідів великих /

Правнуки погані!» (Шевченко Т. 2003, с. 349); «Німець каже: Ви до НАТО? / – До НАТО, до НАТО. / Як не спонсора шукати, / То хоч мецената./ Наша слава кучерява / Не вмре, не поляже. / Або, може, і поляже, / Як вже німець скаже» (Ірванець О. 2013, с. 95). Текстуальні збіги підтверджують міжтекстові зв'язки, свідомо марковану інтертекстуальність, необхідну для увиразнення думки про надмірне захоплення українців усім іноземним.

Побратим Ірванця по «Бу-Ба-БУ» Віктор Неборак теж створює колаж «Мені тринадцятий рік минав...» із рядків таких творів Тараса Шевченка, як «Мені тринадцятий минало», «Мені однаково», «Минають дні, минають ночі» та балади «Причинна». Цей колаж приправлений еротичними деталями, яких не було у Шевченка: «Мені *тринадцятий* рік минав, / очима я сідниці пас, / в час незалежних рушень мас / *то потонав, то виринав* / на різних сценах, влада Рад / вивчала мову, козаки / снували Січчю, брата брат / заокеанський стис таки / в обіймах...» (Неборак В. 2013, с. 49). У вірші «Мені тринадцятий минало» були відтворені враження дитини, яка, пасучи чужих ягнят, відчула красу навколишнього світу. Віктор Неборак – на відміну від попередника – акцентував на інших захопленнях героя, увівши в текст запозичене з арабської мови слово «кайф»: «У кайф комусь іде стриптиз – / *мені однаково, мені / однаково, минають дні, / Що далі? Кожному – своє. / Хто вгору дивиться, хто вниз, / хто камінь б'є, хто пиво п'є, / минають ночі, я на дні... / – Та не однаково мені!!!»* (Неборак В. 2013, с. 52). Віктор Неборак надає мовно-образній тканині джерел іронічного відтінку, зберігаючи при цьому ритміко-інтонаційний лад попередника. Отже, фрагменти висловлювань Тараса Шевченка підпорядковані іронічному прочитанню.

У зазначеному аспекті привертає увагу вірш Вадима Карпенка «Що везеш? Або заповіт митника», побудований на основі відомого «Заповіту» Тараса Шевченка, що підтверджують епіграф («Як умру, то поховайте мене на могилі...») та численні вкраплення прототексту, які, проте, підпорядковані іншій сюжетній схемі: викриттю хабарництва митників. Слід зауважити, що сам автор добре знав про зловживання службовим становищем, до якого

вдавалися митники, тому й зауважував, що не знає, чи буде з новітнього «заповіту» користь для України. Мінорна тональність прототексту набуває у колажі Вадима Карпенка грайливо-викривального ефекту, адже йдеться про те, як наживаються митники за рахунок контрабандистів чи безпорадних туристів. «Як умру, то поховайте мене на кордоні, / В опломбованій могилі, чи у вільній зоні / торгівельній, / Щоб туристи, брокери і люди / Подорожні / Бачили, що спуску не буде / – Тим, хто грошей пошкодує / Для рідного краю» (Карпенко В.). Можна простежити також зв'язок і з твором Тараса Шевченка «Ісаія. Глава 35». Порівняймо, наприклад, такі рядки: «...І потечуть / Веселі ріки, а озера/ Кругом гаями поростуть, / Веселим птаством оживуть» (Шевченко Т. 2003, с. 349); «І потечуть ріки мита, широкії ріки / до Нацбанку...» (Карпенко В.). Колаж Вадима Карпенка виник внаслідок перечитування чужих слів, їх комбінування для відтворення нової реальності.

Висновки/ Conclusions.

Постмодерністський літературний дискурс характеризується іронічним ставленням до класиків, спробою перечитування значного масиву текстів української літератури, ігровим характером. Сучасні українські поети вдаються не лише до навчання у класиків, а й своєрідного їх перечитування, пародіювання їхніх мотивів та образів.

У цьому плані образ Тараса Шевченка справді показовий, адже, лише посягаючи на авторитети, молоді автори намагаються гучно заявити про себе. Сучасні українські поети прагнуть залучити Шевченка до кола своїх співрозмовників, як, наприклад, Олександр Ірванець, намагаються актуалізувати непрості колізії його життя, висловити своє бачення біографічних деталей.

Слова Шевченка у творах поетів багатофункціональні: вони служать імпульсом до рефлексій і нового прочитання його віршів, імплікують гетерогенність, еkleктичність новостворених текстів, активізують культурну пам'ять реципієнта, адже відсилають до вже відомих віршів («Заповіт», «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм дружнєє посланіє», «Мені

тринадцятий минало», «Мені однаково»), мотивів та образів. Як «будівельний» матеріал для нових текстів, уведений в новий контекст, ці слова набувають нових конотативних відтінків, нерідко іронічних, пародійних, адже постмодерністи демонструють відносність, ілюзорність цінностей, завзято борються з попередниками, щоб подолати (за Гарольдом Блумом) «страх впливу».

ЛІТЕРАТУРА

1. «Бу-Ба-Бу» (Юрій Андрухович, Олександр Ірванець, Віктор Неборак): Вибрані твори: Поезія, проза, есеїстика / Авторський проект, упоряд., бібліограф. відомості та прим. Василя Габора. Львів : ЛА «Піраміда», 2007. 392 с.
2. Булкіна Інна. Тінь великого класика. Ірванець О.В. Вибране за 33 роки: поезії. К.: Laugus, 2013. С. 171–175.
3. Жуковська Г. Тарас Шевченко в поезії літературної групи «Бу-Ба-Бу». *Шевченкознавчі студії*. 2014. Вип. 18. С. 457–465. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Shs_2014_18_50.
4. Ірванець О. Вибране за 33 роки: поезії. К.: Laugus, 2013. 176 с.
5. Карпенко В. «Що везеш? Або заповіт митника». Режим доступу: https://marko-ta-harko.io.ua/s91971/vadim_karpenko_shcho_vezesh_abo_zapovit_mitnika.
6. Неборак В. Літаюча голова. Вибрані вірші. К.: А-Ба-Ба-Га-Ла-Ма-Га, 2013. 288 с.
7. Скляренко Г. Інтерпретація творчості Т. Шевченка в українському мистецтві ХХ століття. *Слово і Час*. 2014. №3. С. 90–100.
8. Шевченко Т. Г. Повне зібр. творів: У 6 т. [редкол.: М. Г. Жулинський та ін.]. К.: Наук. думка, 2001. Т. 2. 784 с.

UDC 001.1

The 8th International scientific and practical conference “Modern science: problems and innovations” (October 18-20, 2020) SSPG Publish, Stockholm, Sweden. 2020. 486 p.

ISBN 978-91-87224-07-2

The recommended citation for this publication is:

Ivanov I. Analysis of the phaunistic composition of Ukraine // Modern science: problems and innovations. Abstracts of the 8th International scientific and practical conference. SSPG Publish. Stockholm, Sweden. 2020. Pp. 21-27. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiya-modern-science-problems-and-innovations-18-20-oktyabrya-2020-goda-stokholm-shvetsiya-arhiv/>.

Editor

Komarytskyy M.L.

Ph.D. in Economics, Associate Professor

Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine, Russia and from neighbouring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

e-mail: sweden@sci-conf.com.ua

homepage: <https://sci-conf.com.ua>

©2020 Scientific Publishing Center “Sci-conf.com.ua” ®

©2020 SSPG Publish ®

©2020 Authors of the articles